

Jedwabne – pomnik ofiar pogromu

Historia

Przed 1939 r. w Jedwabnem mieszkało około 1,6 tys. Żydów. W 1939 r. Jedwabne wraz z całą Białostoczczyzną znalazło się pod okupacją radziecką, w czerwcu 1941 r. – pod okupacją niemiecką. 10 lipca 1941 r. do Jedwabnego przybyła grupa funkcjonariuszy niemieckich, którzy zachęcili polskich mieszkańców miasta do wystąpienia przeciwko Żydom. Był to element szeroko zakrojonej niemieckiej akcji nakłaniania ludności świeżo opanowanych terenów do działań antyżydowskich [jej elementami były także pogromy na Litwie i zachodniej Ukrainie, dokonywane przez litewskich i ukraińskich nacjonalistów]. Polacy z Jedwabnego i okolic podjęli tę inicjatywę. Żydzi zostali wypędzeni z domów i zgromadzeni na rynku, tam znęcano się nad nimi, a następnie zaprowadzono ich do jednej ze stodół. Stodoła została podpalona wraz ze znajdującymi się w niej ludźmi. Podobne pogromy, choć na mniejszą skalę, odbyły się w sąsiednich miasteczkach Radziłów i Wąsosz [z inicjatywy tej samej grupy Niemców]. Wydarzenia w Jedwabnem i okolicach miały wyjątkowy charakter. W innych częściach Polski, które przeszły spod okupacji radzieckiej pod niemiecką, do pogromów na podobną skalę doszło tylko na zachodniej Ukrainie, gdzie organizowali je nacjonałiści ukraińscy. Jedwabne leży w regionie, w którym przed 1939 r., czołową siłą polityczną była Narodowa Demokracja, szerząca hasła konsekwentnego antysemityzmu. Na to nałożyły się doświadczenia okupacji radzieckiej i rozpowszechniona opinia o komunizmie jako tworze żydowskim [„żydokomuna”].

Michał Czajka

Pamięć

W 1949 r. uczestnikom pogromu w Jedwabnem wytoczono w Łomży proces, w którym 11 osób skazano na kary więzienia. Następnie o sprawie Jedwabnego zapomniano, do czego przyczyniła się głównie cenzura komunistyczna, niedopuszczająca do publikacji wiadomości, które mogłyby postawić Polaków w złym świetle. O Jedwabnem przypomniał Jan Tomasz Gross, publikując książkę *Sąsiedzi*. Książka wzbudziła burzliwe dyskusje, kwestionowano zarówno rolę Polaków w pogromie, jak i liczbę ofiar. Śledztwo, prowadzone w latach 2000-2002 przez Instytut Pamięci Narodowej, w ogólnych zarysach potwierdziło wersję Grossa, wskazując, że Niemcy byli inspiratorami zbrodni, natomiast dokonali jej Polacy. W kwestii liczby ofiar dokonana w 2001 r. ekshumacja pozwoliła stwierdzić, że w dwóch masowych grobach spoczywa **ok. 450 osób**, należy więc sądzić, że podana przez Grossa [w ślad za złożonymi bezpośrednio po wojnie relacjami świadków] liczba 1600 ofiar jest przesadzona. 10 lipca 2001 r. – w 60. rocznicę wydarzeń – prezydent Aleksander Kwaśniewski w obecności ambasadora Izraela Szewacha Weissa odsłonił w Jedwabnem pomnik ofiar pogromu i wygłosił przeprosiny w imieniu wszystkich Polaków

poruszonych jedwabięską zbrodnią.

Książka autorstwa Jana T. Grossa "Sąsiedzi", jak również następna publikacja tego autora pt. "Strach", wywołała trwające do dzisiaj dyskusje na temat stosunków polsko-żydowskich.

Michał Czajka

Informacje praktyczne

Jedwabne – pomnik ofiar pogromu

Dojazd: Jedwabne leży przy drodze nr 668, ok. 17 km na północny wschód od Łomży.

Jedwabne